

Włodzimierz Błaszczyk, Zbigniew Karolczak

Poznań - Stare Miasto, ul. ul.
Wroniecka (Wolnica), Stawna.
Stanowisko 9 - Brama Wroniecka

Informator Archeologiczny : badania 14, 208-212

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

sondażami. Nie znaleziono przedmiotów, które można jednoznacznie wiązać z bitwą. Ustalono, że dno dolinne jest twarde i nieprzenikliwe i w wypadku zalania go wodą z roztopów czy ulew, obszar ten nie stanowił przeszkody dla kawalerii rycerskiej.

Badania na Polach Grunwaldu będą kontynuowane.

POZNAŃ-Stare Miasto
ul. ul. Wroniecka /Wolnica/
Stawna
Stanowisko 9 - Brama Wroniecka

Muzeum Archeologiczne
w Poznaniu

Badania prowadzili dr Włodzimierz Błaszczyk i mgr Zbigniew Karolczak. Finansowało Muzeum Archeologiczne w Poznaniu. Szósty sezon badań. Fortyfikacje miejskie. Średniowiecze, czasy nowożytne.

Stacjonarne archeologiczne badania były kontynuacją prac z lat 1977-1979. Prace eksploracyjne skoncentrowano głównie na odsłonięciu wieży bramnej - zwłaszcza partii południowej /od strony wnętrza miasta/, również partii centralnej /wnętrza wieży/ jak i partii wschodniej.

Dokonano również eksploracji większości "świadców", dających ostateczną odpowiedź w sprawach chronologii urządzeń zarówno obronnych, tj. architektury, jak i towarzyszących techniczno-komunalnych, tj. poziomów bruków i wodociągów, częściowo również fosy miejskiej. Wykonano również kilka sondaży, schodząc nimi przeciętnie 1,5 do 2,0 m poniżej poziomu wody gruntowej, osiągając całość.

Zrealizowano obszerny program inwentaryzacji relikwów architektury jak również pozostałych towarzyszących urządzeń komunalnych.

Na podkreślenie zasługuje fakt objęcia obiektu badaniami architektoniczno-archeologicznymi, jak również równoległe prowadzenie robót konserwatorsko- budowlanych. Przyczyni się to znacznie do opracowania projektu technicznego zagospodarowania obiektu w formie rezerwatu archeologiczno-architektonicznego.

Poznańska Brama Wroniecka - dzieło obronne w swojej postaci ukształtowane w ciągu pięciuset lat, nie stanowiła pod względem struktury przestrzennej jednolitej formy, lecz ciągle była przekształcana i uzyskiwała coraz to nową postać, podlegając kolejnym przemianom i modernizacjom, zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami obronnymi - sztuki obronnej.

Faza I - najstarsza /pierwotna XIII-wieczna/ wraz z późniejszą modernizacją /XV-wieczna/
elementy obronne: wieża bramna z przedbramiem, ciąg muru obronnego.

Wieżę bramną tworzy ceglana budowla wzniesiona na fundamencie kamiennym o wymiarach zewnętrznych 7,02 x 7,14 m i wymiarach wnętrza

4,32 x 4,40 m, grubości murów nośnych - ściany północnej - 1,47 m, południowej - 1,34 m /pierwszy etap przebudowy wieży/, ściany zachodniej - 1,34 m i wschodniej - 1,35 m z dwoma łukami przejazdu w ścianie północnej o szerokości - 3,49 m, w ścianie południowej - 4,41 m. Przed wieżę bramną wysunięto szczyt w postaci dwóch równoległych murów zamkniętych od czoła trzecim łukiem bramnym ujętym przyporami. Długość przedbramia wynosi 9,38 m /z przyporą 10,45 m/ pomiar po linii ściany wschodniej; natomiast po linii ściany zachodniej - 9,47 m /z przyporą 10,47 m/; wymiarach wnętrza 8,40 m długości i szerokości od 6,79 m w partii południowej do 6,83 m w partii północnej. Szerokość poszczególnych ścian wynosi: zachodniej - 0,83 m; wschodniej - 0,84 m; północnej /przebudowanej w XV w./ - 0,85 m przy szerokości ławy fundamentowej - 1,68 m uchwytniej w ciągu ściany wschodniej.

Partie fundamentowe nie zostały dotychczas rozpoznane należycie ze względu na niekorzystne warunki wodne /wysoki poziom wody gruntowej/. Szerokość łuku przejazdowego jest na obecnym etapie badań również nieznana.

Faza Ia - wieża bramna zostaje zmodernizowana przez dostawienie ściany południowej o szerokości - 1,34 m i szerokości przejazdu /otworu bramnego/ - 3,11 m. W ościeżu wschodnim od strony zewnętrznej /południowej/ wieży zachował się żelazny zaczep do zawieszania skrzydła wrót bramnych. Ściana południowa oparta została częściowo na odsadzkach fundamentowych ścian: zachodniej i wschodniej wieży, głównie spoczywając jednak na cokołach kamiennych dodatkowo rozpiętych łukiem łuku konstrukcyjnego nośnego dla południowej ściany. Całość konstrukcji ściany została wzmocniona dostawioną od strony południowej ławą kamienną o długości 7,5 m i szerokości 1,40-1,70 m.

Charakterystycznym jest fakt sprzężenia wieży bramnej z linią muru obronnego. Nieznaczne wysunięcie wieży bramnej przed linię muru powodowane jest wysuniętym przedbramiem integralnie związanym z wzniesioną równocześnie wieżą.

Mur obronny odsłonięty został na wschód od bramy o długości 28,0 mb /właściwego odsłonięcia 23,34 m/ biegnąc po linii W-E pod kątem prostym do wieży - natomiast na odcinku zachodnim od wieży o długości 2,9 mb wykazując w swoim biegu odchylenie w kierunku na południe. Zachodni odcinek muru obronnego posiada szerokość - 1,10 m; wschodni natomiast 1,00 do 1,11 m.

W obrębie przedbramia, w jego części północnej, odsłonięto poziom bruku /3,40-3,28 m poniżej poziomu obecnego/, który wykazał wyżłobione koleiny o następujących szerokościach rozstawu osi kół wozów: 2,47 m; 1,35 m i 1,65 m oraz prawy /zachodni/ odcinek chodnika dla pieszych szerokości 0,76/0,78-0,86 m ograniczony od części jezdnej drogi /przejazdu/ rynsztokiem ściekowym. Bruk, ułożony niewymiarowym materiałem kamiennym, pochodzi z okresu użytkowania bramy w XIII/XIV wiekach.

Na południe od wieży bramnej odsłonięto dwa poziomy bruków ulicznych: jeden - zalegający na poziomie odpowiadającym odcinkowi bruku w przedbramiu i jemu współczesny oraz drugi, wyższy o 1,0 m odpowiadający poziomowi użytkowania terenu w XVII-XVIII wiekach.

Chronologia węża bramnego fazy pierwszej - najstarszej

Wieżę bramną wraz z przedbramiem, odcinkiem zachodnim i wschodnim muru obronnego datować można na ostatnią ćwierć wieku XIII, na czasy Przemysła II - inicjatora inwestycji, w latach między 1275-1285. Na uwagę zasługuje fakt nierównomierności wznoszenia poszczególnych elementów i ciągów fortyfikacji. Trudno na obecnym etapie rozstrzygnąć, jak koresponduje ze sobą brama, odcinek zachodni muru obronnego z odcinkiem wschodnim muru / z uwagi na przerwanie badań/. Dostawienie ściany południowej bramy nastąpiło prawdopodobnie krótko przed połową XIV w., natomiast zamurowanie przejazdów około połowy XV wieku, wiążące się z przeniesieniem wjazdu na stronę zachodnią systemu dotychczas funkcjonującego.

Faza II - XV-wieczna wraz z późniejszą modernizacją /XV/XVI w./
Elementy obronne: brama przejazdowa z trójdzielną przedbramną szyją wjazdową, ciąg muru obronnego.

Prawdopodobnie w drugiej ćwierci XV wieku nastąpiło przesunięcie wjazdu bramnego na zachodnią stronę dotychczas funkcjonującego systemu. Ukierunkowanie osi przejazdowej pozostało jak poprzednio, tj. północ-południe. Po zachodniej stronie pierwotnej wieży bramnej, po wyburzeniu XIII-wiecznego muru obronnego do poziomu użytkowania terenu w XV w. powstaje pierwsza brama przejazdowa - południowa. Na wysokości czoła pierwotnego przedbramia, po jego zachodniej stronie, powstaje druga brama przejazdowa - północna. Obydwa nowo wzniesione przejazdy połączone zostały wzdłużnie w jedną całość przez połączenie ich zachodnim murem biegnącym prawdopodobnie po linii elewacji obecnie istniejącego budynku - posesji Nr 10 /ściana nie odsłonięta podczas badań/.

Ścianę wschodnią powstałego wnętrza tworzyła zachodnia ściana pierwotnego, XIII-wiecznego przedbramia. Elementy zachowane, odsłonięte w trakcie badań budynku przejazdowego tej fazy, to:

kamienno-ceglany wschodni węgar południowej bramy przejazdowej, przyległ od zachodu do pierwotnej wieży bramnej, posadowiony między elewacją południową muru obronnego a zachodnią wieży, o wymiarach poziomych 2,0 x 0,5 m.

Węgar bramny północnej bramy przejazdowej, przyległy zachodnią płaszczyzną styku do linii zewnętrznej muru obronnego, o wymiarach: szerokości /licząc po linii W-E/ - 1,91 m z 0,22 m odsadzką wyznaczającą poziom użytkowania przejazdu i długości nieustalonej. Zachowana długość - 1,04 m.

Budynek przejazdowy posiadał następujące wymiary wyliczone w przybliżeniu: 14,5 x 7,5 m. Przedbramna trójdzielna szyja wjazdowa w rzucie poziomym o wymiarach 19,80 x 5,87 /do 6,96 m/ składa się z trzech wewnątrz o wymiarach wewnętrznych: pierwsze - 2,40 x 5,87 m; drugie - 3,63 x 6,19 m; trzecie - 10,20 x 6,19 m zamknięte ścianami o grubościach: pierwszej - 1,22 m; drugiej - 1,50 m; trzeciej - 0,95 m.

Ściany zewnętrzne przedbramia posiadały grubości następujące: ściana zachodnia - 1,25 m; wschodnia 0,98 m.

Do północnej ściany bramnej dostawiony został również mur o szerokości 0,84 m wpuszczony w prześwit bramy na 0,30 m.

Pierwsze wnętrze pełniło pierwotnie zapewne rolę naczółka, stanowiąc jak gdyby przedpiersie pierwszego członu przejazdowego.

Drugie wnętrze mogło być w okresie późniejszym osobnym wewnętrznym budynkiem bramnym.

Z okresem funkcjonowania tej fazy wiążą się poziomy budynków odsłonięte w obrębie trójdzielnego przejazdu bramnego na głębokości 2,31-2,06 m poniżej obecnego poziomu użytkowania, z rynsztokiem bocznym prowadzącym do otworu przepustowego w ścianie wschodniej przedbramia.

Chronologia zespołu przejazdowego

Pierwszy człon przejazdowy powstał prawdopodobnie na początku XV w. niewykluczone, że z momentem budowy zewnętrznego pierścienia murów obronnych, względnie nawet nieco je wyprzedzający.

Drugi przedbramny człon powstał prawdopodobnie w drugiej ćwierci XV w. na pewno później od członu pierwszego, korespondując znacznie bliżej czasowo z budową zewnętrznego muru obronnego.

Faza III - nowożytna /XVI-XVIII-wieczna/ wraz z modernizacjami
elementy obronne: brama boczna o zmienionym kierunku orientacji przedbramnej, szyji wjazdowej.

W zewnętrznej, północnej partii drugiego członu wjazdowego, na wysokości zamknięcia drugiego wnętrza działowego, po uprzednim wyburzeniu trzeciego odcinka działowego ściany zachodniej przedbramia, następuje załamanie osi przejazdowej ku północnemu zachodowi przez wzniesienie ściany długiej 10,4 m o szerokości 1,2 m zakończonej, nieodsłoniętą na obecnym etapie prac, ścianą czołową, wyprowadzoną na północny zachód od czoła drugiego członu trójdzielnego przedbramia. Mur ten oparty jest na łuku łuku konstrukcyjnego nośnego.

Całość tworzy barbakan odpowiadający typowi warszawskiemu.

Z powyższą fazą wiąże się mur pierwszy, wyprowadzony mniej więcej z linii styku wschodniego ciągu zewnętrznego muru obronnego z czołem pierwotnego XIII-wiecznego przedbramia, dobijający do wschodniej ściany trójdzielnego przedbramia na linii ściany działowej drugiego wnętrza, o długości około 10,5 m i szerokości 1,2 m.

Z funkcjonowaniem tej fazy wiąże się również drugi mur osłonowy - "arkadowy", odsłonięty na długości 12,0 mb załamany mniej więcej w połowie, oparty czterema łękami łuków konstrukcyjnych na pięciu filarach, w przybliżeniu równoległy do poprzedniego.

Mur ten posadowiony na fundamencie kamiennym posiada dwie odsadzki: pierwszą - przyfundamentową i drugą - nośną muru wyznaczającą ówczesny poziom użytkowania terenu, o 1 metr wyższy od poziomu wyznaczonego odsadzką pierwszego muru osłonowego.

Z okresem funkcjonowania tej fazy wiążą się bruki odsłonięte w obrębie przejazdu bramnego na głębokości 0,84-1,57 m poniżej obecnego

poziomu, z rynsztokiem bocznym prowadzącym do wykonanych specjalnie otworów przepustowych.

Z fazą tą koresponduje wymieniony prawie w całości odcinek wschodni ściany trójdzielnego przedbramia, dokonany zapewne w pierwszej ćwierci XVIII wieku względnie przed połową XVII wieku, wcześniej niż drugi mur osłonowy.

Fazę powyższą, powstania i użytkowania przedbramnej szyi wjazdowej o zmienionej orientacji osi, należy datować począwszy od drugiej ćwierci XVI wieku /budowa następuje prawdopodobnie po 1536 r./ po trzecią ćwierć XVIII wieku /1780 r./.

Drugi mur osłonowy mógł zostać wzniesiony w końcu XVI wieku względnie około połowy XVIII wieku. Ostatecznej odpowiedzi udzieli szczegółowa analiza materiału.

Z urządzeń techniczno-komunalnych uwagę zwracają odsłonięte cztery poziomy drewnianych rur wodociągowych magistrali zaopatrującej miasto w wodę od XVI wieku po XIX-ty włącznie.

Odcinki drewnianych rur wyjęto i skierowano do konserwacji i badań specjalistycznych.

Oprócz ciągu magistralnego odsłonięto trzy poziomy pojedynczych drewnianych rozdzielczych rur wodociągowych.

Badania będą kontynuowane.

PULTUSK

woj. ciechanowskie
Gród i zamek

patrz

wczesne średniowiecze

RACIĄŻEK, gm. Nieszawa
woj. wrocławskie

Uniwersytet Łódzki
Katedra Archeologii

Badania prowadził dr hab. Leszek Kajzer. Finansował WKZ we Wrocławku. Trzeci sezon badań. Zamek średniowieczny usytuowany na grodzie i wielokrotnie przebudowywany /XIV-XVIII w./.

Badania prowadzono na dziedzińcu zamkowym i w okolicy "kamienicy wielkiej". Celem ich była weryfikacja wyników badań geofizycznych przeprowadzonych w roku ubiegłym przez ekipę pod kierunkiem mgr inż. A. Różyckiego z PP PKZ w Poznaniu oraz dalsza analiza zachowanych na powierzchni gruntu relikwów murowanych. Wykonano jeden wykop archeologiczny i trzy odkrywki architektoniczne o łącznej powierzchni 65 m² i kubaturze około 220 m³. Sezon wykopaliskowy prócz poznania i zadokumentowania uwarstwień ziemnych i niewidocznych obecnie relikwów murów, a także zgromadzenia i zainwentaryzowania 144 pozycji zabytków ruchomych, doprowadził do zarysowania się dwóch tez, których sprawdzenie będzie wymagało dalszych badań.